



Jaarverslag 2019

De Historische Vereniging Westerwolde is opgericht in 1980 als Vereniging voor Genealogie en Historie 'Westerwolde'. In 2011 zijn de statuten van de vereniging aangepast en is de naam veranderd in Historische Vereniging Westerwolde. De Werkgroep Streekhistorie Bellingwedde maakt deel uit van de vereniging en is bestuurlijk geïntegreerd. Evenals de in 2018 opgerichte Historische Kring Ter Apel.

De vereniging heeft volgens de statuten ten doel:

- a) het bevorderen van de belangstelling voor en de kennis van de cultuurhistorie van de landstreek Westerwolde en
- b) het fungeren als platform voor een ieder die in de cultuurhistorie van Westerwolde geïnteresseerd is.

De activiteiten van de vereniging richten zich op de (territoria van de) vijf Westerwoldse kerspelen Onstwedde, Vlagtwedde, Sellingen, Wedde en Vriescheloo en de twee Reiderlandse kerspelen Bellingwolde en Blijham die in 1530 als zelfstandige rechtstoel bij het landschap werden gevoegd, in 1538 bevestigd door keizer Karel V.

Ledental

De vereniging telde op 1 januari 2019 560 leden. Op 31 december 2019 bedroeg het aantal leden 574. Aanzienlijk minder toename dan over 2018. In 2019 waren er 27 opzeggingen van het lidmaatschap: Reden voor opzegging: overlijden, verhuizing naar elders in het land, te oud, geen interesse meer. Ook krijgen we steeds vaker leden voor één jaar, omdat men het lidmaatschap van iemand cadeau krijgt.

De vereniging stuurt alle bibliotheken in onze regio een exemplaar van Terra Westerwolda. Bovendien hebben we een tiental ruilabonnementen. Wij sturen diverse zusterverenigingen ons blad, in ruil daarvoor ontvangen wij hun tijdschrift. In totaal 29 extra abonnementen.

In het jaar 2019 ontvielen ons de volgende leden:

Dhr. J. C. Poker, Cuyk
Dhr. en mevr. Spackman, Vlagtwedde
Dhr. L. J. Houwing, Stadskanaal
Dhr. H. Kersten, Bennekom
Dhr. J. Wubs, Stadskanaal
Dhr. A. Eenjes, Ter Apel

Ledenactiviteiten

Er werden in 2018 vier ledenbijeenkomsten georganiseerd: 24 maart te Onstwedde in d'Ekkelkaamp (de Algemene Ledenvergadering), 14 juni in het dorps huis De Voortgang te Wedde, op zaterdag 19 oktober in gebouw De Regenboog in Ter Apel en op 14 december in het leerhuis en vergadercentrum Het Karspel (Hoofdweg 225) en de Magnuskerk te Bellingwolde.

Alle bijeenkomsten werden goed bezocht, gemiddeld ruim 80 aanwezigen.

Op 21 september werd er een dagexcursie naar de historische stad Kleef en Huis Bergh te 's-Heerenberg georganiseerd.

- Algemene ledenvergadering van 25 maart te Onstwedde

In de eerste helft van de vergadering werden de gebruikelijke bestuurlijke aangelegenheden besproken, waaronder het jaarverslag 2018.

Financiën

De kascommissie, bestaande uit de heren H. Wakker en J.H. Volders, heeft de financiële boekhouding gecontroleerd en bracht bij monde van de heer Wakker hiervan verslag uit. Alles was in orde bevonden en de vergadering werd verzocht om de penningmeester décharge te verlenen, hetgeen bij acclamatie geschiedde. Penningmeester mevrouw K. Kuper-Dijkmeijer werd door de voorzitter bedankt voor haar inzet in het afgelopen jaar.

Bestuursverkiezing

In de jaarlijkse algemene ledenvergaderingen staan altijd de statutaire bestuurswisselingen op de agenda. Statutair waren aftredend en herkiesbaar de heren H. Prenger en R.W. Krikke. Beide bestuursleden werden opnieuw verkozen.

Het inhoudelijke deel van de vergadering stond in het teken van de Landschapsbiografie Westerwolde, een project waarbij ook de HVW inhoudelijk is betrokken. Drs. J.G. Abbes nam als projectleider de stand van zaken door en zette de rol van de HVW uiteen. Aan de hand van voorbeelden uit de landschapsgeschiedenis van Westerwolde vroeg hij of de aanwezigen verhalen, oude archiefstukken, oude foto's, tips en suggesties wilden doorgeven. Daarna behandelde G. Volders M.A. als kernredactielid het thema 'grenzen in Westerwolde'. Grenzen zijn door mensen in het landschap zichtbaar gemaakt om bestuurlijke regio's of het persoonlijke bezit te scheiden. In deze beschouwing werd een aantal spraakmakende grensconflicten in Westerwolde besproken.

- Ledenbijeenkomst op 15 juni te Wedde in dorps huis De Voortgang

De voordracht was van de heer **drs. J.G. Abbes** over het thema **Westerwolde Stadsjurisdictie 1619-1798**. Het is dit jaar 400 jaar geleden dat de stad Groningen de leenheerlijke rechten van Westerwolde in handen kreeg. Een lange periode van stadsbestuur volgde, waaraan pas in de Franse Tijd formeel een einde kwam. Groningen zou echter pas rond 2000 afstand doen van haar laatste stadsbezittingen (o.a. rond Ter Apel). Wat waren de Groninger belangen in onze landstreek? Wat betekende het stadsbestuur voor de Westerwolders in de 17^e en 18^e eeuw? Waar vinden we in het landschap sporen terug van de invloed en de bezittingen van de stad Groningen?

Aansluitend op zijn voordracht leidde Abbes een kleine rondgang in en bij de historische dorpskerk van Wedde.

- Ledenbijeenkomst op 19 oktober in gebouw De Regenboog in Ter Apel

Dr. Remi van Schaik hield een lezing over de Westerwoldse relaties met Corvey, Osnabrück en Münster.

Sinds geruime tijd loopt een archeologisch-historisch samenwerkingsproject van voormalig provinciaal-archeoloog Henny Groenendijk en mediëvist Remi van Schaik, waarin geprobeerd wordt de al zo'n twee eeuwen oude beeldvorming rond Westerwolde als een eeuwenlang tamelijk geïsoleerde regio en 'uithoek' op losse schroeven te zetten. Dat is *work in progress*. Het gebeurt door alle archeologische vondsten en sporen grondig te inventariseren en opnieuw te analyseren, maar in de context van resultaten van een kritische (her)lezing van de bewaard gebleven historische bronnen en van alle studies die in de loop der tijd over de regio zijn verschenen. Westerwolde wordt daarbij in een breed geografisch en historisch kader geplaatst. In deze presentatie lag het accent op het kersteningsproces in de noordelijke regio's van het huidige Nederland en Duitsland en speciaal de opbouw van een kerkelijke organisatie in een gebied dat het lange tijd heeft moeten stellen zonder een herkenbaar sterk overheidsgezag. Daaruit alleen al bleek dat dat vermeende isolement met een grote korrel zout moest worden genomen. 'Heilige' Westerwoldse huisjes zoals gangbare aannames omtrent de ouderdom van kerken, moesten het ook ontgelden.

We wachten het vervolg van dit onderzoek af.

- Ledenbijeenkomst op 14 december in leerhuis en vergadercentrum Het Karspel te Bellingwolde.

Dhr. H. Opheikens legde zijn plakboek over de grensoverschrijdende vluchtroutes 1933 – 1945 ter inzage.

Daarna: voordracht door dhr. **Kees Kugel**, oud-bestuurslid van de Stichting Groningen Orgelland (SGO). In 2019 is het 300 jaar geleden dat orgelbouwer Arp Schnitger (1648-1719) stierf en het is tevens het jaar waarin Stichting Groningen Orgelland 50 jaar bestaat. De herdenking van Schnitgers 250^e sterfdag in 1969 was juist aanleiding voor de oprichting van Stichting Groningen Orgelland. In 1969 verzamelden zich in de Der Aa-kerk liefhebbers en internationale deskundigen op het gebied van orgels, muziek en cultureel erfgoed om te praten over die unieke schat die verstopt lag in de oude kerken van de provincie Groningen: de historische orgels waarvan sommige meer dan 400 jaar oud waren. Veel van deze orgels lagen er vergeten en verwaarloosd bij en dat moest veranderen. De Stichting Groningen Orgelland ging voortvarend aan de slag om de orgels te redden en weer in oude glorie te herstellen. Nu, 50 jaar later, zijn de meeste orgels gerestaureerd en staan ze er weer uitstekend bij. Kugel vertelde over het leven, de carrière en het succes van de orgelbouwer Schnitger: een wereldberoemd orgelbouwer die zijn stempel drukte op het Groninger orgellandschap.

Na de pauze: voordracht door de heren **Jochem G. Abbes** en **Jan S.A. Huizing**. In 1797 werd de Magnuskerk verrijkt met een nieuw orgel, gebouwd door het duo H.H. Freytag en F.C. Snitger. Orgelmaker Frans Casper Snitger jr. draagt wel een heel bekende naam, namelijk de naam van zijn grootvader Arp Schnitger (de 'ch' verdween later). Abbes en Huizing gingen in op de achtergronden rondom de bouw van het orgel. Voor het onlangs gerestaureerde orgel prijkt een 'cartouche' waarop de namen vermeld zijn van de predikanten en kerkvoogden in 1797. Dankzij de kerkelijke archieven is te reconstrueren hoe het orgel gefinancierd werd, maar ook hoe de kerkelijke gemeente in 1797 functioneerde en wie deze kerkbestuurders waren.

- Excursie op 21 september naar Kleef en 's Heerenberg

Een groep van 45 personen vertrok vanaf de opstapplaats Sellingeren (parkeerplaats gemeentehuis) richting Kleef. Helaas kwam de bus in een file terecht net over de grens in

Duitsland (even na Arnhem). Hierdoor arriveerden we bijna een uur te laat bij De Zwanenburcht in Kleef. Van de vrije middagpauze kwam dan ook niets terecht. Evenals voorgaande excursies, was ook bij deze editie een band met Westerwolde een extra reden voor het bezoek. De directe lijnen met de geschiedenis van Westerwolde waren deze keer iets dunner: Onder opperbevel van graaf Johan Maurits Nassau-Siegen (1604-1679) werden de Munstersen teruggedrongen en uiteindelijk verslagen (na de slag om Jipsinghuizen, 1665). Graaf Johan Maurits was sinds 1647 stadhouder van het hertogdom Kleef en in die stad werden de vredesonderhandelingen met de bisschop van Munster gevoerd en op 18 april 1666 ondertekend.

Bij het restaurant 'Altes Landhaus im Forstgarten' werd er koffie/thee gedronken en werd er een toelichting over de Kleefse Tuinen gegeven. Tevens was er nog de mogelijkheid om een korte wandeling door de Tuin te maken.

De graaf heeft in zijn geliefde residentiestad vele sporen nagelaten zoals de beroemde 'Kleefse Tuinen', die grote invloed op de tuinarchitectuur van de 17^e eeuw hebben gehad. Nog altijd wordt het stadsbeeld gedomineerd door het residentieslot de Zwanenburg, ooit bezit van het grafelijk geslacht Van der Marck ('onze' gravin Margaretha van Arenberg was ook een geboren Van der Marck).

We sloten de excursie af op de grootste waterburcht van ons land, het Huis Bergh in 's-Heerenberg. Hier woonde ooit Maria van Nassau, een zus van 'onze' Willem van Oranje, die gehuwd was met de Spaansgezinde graaf Willem van den Bergh. Eén van hun zestien (!) kinderen was Frederik, die nog enige tijd in Spaanse dienst stadhouder van Groningen zou zijn. Op de terugweg kon men genieten van een heerlijk diner.

Om 21.30 uur arriveerde het gezelschap weer in Sellingen.

Bestuursactiviteiten

- Aan het begin van het jaar was er in de Oude Stelmakerij te Sellingen op 25 januari een informele nieuwjaarreceptie voor de redactie, de vaste medewerkers en de vormgever en drukker van Terra Westerwolda, de leden van de Historische kring Ter Apel en bestuursleden van de HVW.

- Op 12 februari was er een bijeenkomst van regionale (noordoost/zuid Groningen) historische verenigingen. Deze vond plaats op de burcht te Wedde. Er waren zeven afdelingen aanwezig. Elke vereniging gaf een inhoudelijke presentatie. Ook werd er gesproken over de kansen en bedreigingen van onze verenigingen. De avond werd afgesloten met een rondleiding door de heer Ferrari.

- Het bestuur en de redactie van TW kwamen op 14 november bij elkaar. Tijdens deze bijeenkomst werd gesproken over de inhoud van Terra Westerwolda en alles wat daarmee samenhangt.

- Jeugdproject.

Het doel hiervan is de jeugd te enthousiasmeren voor de Westerwoldse geschiedenis en cultuur. Er zijn gesprekken geweest met allerlei instanties. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een onderwijsproject i.s.m. het project Aaltje. Hesther Bakker (museum M.O.W), Frits van Kouwenhove (lid H.V.W.) en Kineke Kuper (bestuurslid) zijn hierbij betrokken.

- Aangeschaft: pultrum (ca. 1810)

- Aangeboden door bestuurslid Jan Huizingh: *Verhalen van de Eem-Dollardkust*; door de landbouwverenigingen van Blijham en Bellingwolde: *Realisatie Ruilverkaveling Blijham-Bellingwolde* en door mevr. M. Nobbe-Trenning diverse boeken uit de nalatenschap van haar man G. Nobbe.

Mevr. Hadders uit Wageningen heeft de vereniging een zeer bijzonder zwaard (1630) gegeven.

Al deze zaken krijgen een plekje in het archief van de vereniging in De Stelmakerij te Sellingen.

Tijdschrift Terra Westerwolda

Terra Westerwolda, tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde, is sinds begin 2016 een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW). Het werd opgericht in 2011 en was tot eind 2015 een co-productie van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal en HVW. Het blad wordt gesponsord door Museum de Oude Wolden (het MOW) in Bellingwolde en verschijnt drie keer per jaar (voorjaar, zomer en winter).

Redactie

De redactie bestond in 2019 uit Tjarko van Dijk, Hans ter Heijden (hoofd- en eindredacteur), Henriëtte Kuiper, Obby Veenstra (directeur MOW), Geert Volders en Erik Wubs. Henriëtte Kuiper stopte wegens werkzaamheden en studie in het voorjaar als redactielid. Sandra de Regt, historicus en aankomend archeoloog, nam haar plaats in. Er verschenen zoals gepland drie tijdschriften: in het voorjaar, de zomer en de winter. Obby Veenstra vertegenwoordigde als redactielid weer het MOW, dat in ieder nummer een artikel aanbood. Ook de onlangs opgerichte Historische Kring Ter Apel bood met ingang van 2019 in elk nummer een artikel aan. Erik Wubs vertegenwoordigt deze Kring in de redactie.

Vaste medewerkers

Herman Janssen (fotografie), Sanne Meijer (column 'Sanne Meijer Onderweg') en kunstschilder Geert Schreuder (illustraties, o.a. op de cover) leverden voor alle drie nummers wederom belangeloos hun bijdragen. In het najaar verwelkomden we fotograaf André Dümmer, die nu samen met Herman Janssen de fotoredactie vormt. De redactie kon ook dit jaar rekenen op een groot aanbod van ideeën en artikelen van derden.

Vormgeving en productie

Voor de vormgeving tekende Janty Heeres van Janty Design uit Rhederveld, terwijl de druk en distributie werden verzorgd door Wubbe Alvering uit Vlagtwedde.

Schenking

De *Vereniging Velema's* uit Veele had in 2018 het besluit genomen de vereniging op te heffen en besloot in maart 2019 de overgebleven gelden te schenken aan de redacties van de historische tijdschriften *Veerten* en *Terra Westerwolda*. De vereniging vond beide bladen van hoog niveau en zeer de moeite waard om te lezen. De redactie is blij en dankbaar met het bedrag van 1300 euro en is voornemens dit in 2020 of 2021 te gebruiken voor een uitgave met extra pagina's, gewijd aan een bepaald thema.

Ledenwerving en uitbreiding verkooppunten

In 2016, bij de start van *Terra Westerwolda* nieuwe stijl, is een zeer succesvolle ledenwervingsactie gehouden. De jaren daarna, dus ook in 2019, is de werving voortgezet, onder andere door tijdschrift en HVW in de media meer te promoten, maar ook door nog een aantal verkooppunten toe te voegen. Inmiddels zijn er veertien in Westerwolde en de Kanaalstreek, maar ook in Groningen (Boekhandel Godert Walter) en Winschoten (Bruna - Nieborg) is het blad verkrijgbaar.

Media

Ook aan de contacten met de media werd weer aandacht besteed. Zo werd elk nummer door de redactie met een persbericht aangekondigd in de regionale media (o.a. *DvhN*, *Ter Apeler*

Courant/Kanaalstreek, Streekblad, Nieuwsbode, Radio Westerwolde, Westerwolde Actueel) en dankzij onze webmaster Marten Fokkens ook op de website van de HVW en Facebook (momenteel 644 volgers).

Ook dit jaar werden door de eindredactie in elke editie van het *Westerwolder Loughblad* eerder in Terra Westerwolda verschenen artikelen (en aankondigingen van nieuwe nummers) geplaatst met een oproep om lid te worden van de Historische Vereniging. Wubbe Alvering, ook de uitgever van het *Loughblad*, biedt ons hier in elk nummer gratis ruimte voor aan. Free publicity! Een mooi gebaar, waar we dankbaar gebruik van maken. Ook heeft deze publiciteit ons ongetwijfeld nieuwe leden opgeleverd (het *Loughblad* wordt huis-aan-huis gratis verspreid in o.a. Westerwolde en Kanaalstreek).

Het bestuur is ervan overtuigd dat het breed gewaardeerde tijdschrift *Terra Westerwolda*, samen met de altijd actuele website (+ Facebookpagina) én onze gezellige en informatieve ledenbijeenkomsten/excursies de grote belangstelling voor onze vereniging verklaren.

Andere activiteiten

Op zaterdag 23 maart was de vereniging vertegenwoordigd op de Dag van de Dieverdoatsie van de gemeente Westerwolde. Deze dag vindt jaarlijks plaats in het kader van de *Grunneger Weke* van de gemeente Westerwolde en maakt ook deel uit van de provinciale 'Meertmoand Dialektmoand'. De Westerwoldse Landdag (met o.a. een informatiemarkt, muziek, lezingen en workshops) vond in 2019 plaats in De Meet te Bellingwolde.

Op zaterdag 25 augustus was de vereniging voor de vierde keer vertegenwoordigd op Onstwedder Gaarv'n met een informatiestand. Naast vele leuke en gezellige gesprekken, leverde het ook een aantal nieuwe leden op

Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet in Westerwolde

Op zaterdag 4 mei vond in Westerwolde voor het eerst Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet plaats, georganiseerd door onze vereniging in samenwerking met de Stichting Folklingestraat Synagoge en het Joods Cultureel Kwartier. Geschiedenisstudent Lizanne Trenning verzorgde de coördinatie van het project. Op vier verschillende locaties werden levensverhalen verteld van mensen die vervolgd werden of in verzet kwamen tegen de bezetter. De locaties waren allemaal verbonden aan het verhaal. De bijeenkomsten werden goed bezocht, zo'n 140 verschillende bezoekers bezochten de locaties.

In Vriescheloo vertelde Jan Huizing over zijn oom ds. Ph. J. Greeven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was ds. Greeven predikant te Vriescheloo en hoofd van het verzet aldaar. In de gereformeerde kerk van Sellingen werd het aangrijpende verhaal verteld van Lammert en Grietje Huizing. Via dominee Willem Reinders van de gereformeerde kerk kwam de joodse familie Sachs bij Lammert en Grietje in Sellingerbeetse terecht. In juni 1944 ging het echter mis: de joodse onderduikers werden bij een huiszoeking ontdekt en het gezin Sachs, Lammert Huizing en ds. Reinders werden opgepakt en weggevoerd. Lammert Huizing kwam om in kamp Neuengamme. Zijn kleinzoon Bert Jan Hartman vertelde het aangrijpende levensverhaal.

Blogger en historica Sanne Meijer vertelde in het pand van Deco Home Van der Kaap aan de Hoofdstraat te Ter Apel over de joodse familie From, die voor de oorlog op die locatie een kruidenierszaak runde. De afsluiting van deze herdenkingsdag vond plaats in voormalig werkkamp De Beetse. Historicus Berend de Boer vertelde het verhaal van verzetsman Albert de Roos, die op 17 juni 1944 werd vermoord door een landwachter nabij Sellingen.

Historische Avonden in MOW

Ook in 2019 verzorgde onze vereniging in samenwerking met het Museum de Oude Wolden een reeks Historische Avonden. In deze editie stond de landschapsbiografie van Westerwolde centraal. Dat dit thema op belangstelling kon rekenen, bleek uit het feit dat de lezingenreeks in korte tijd was uitverkocht. Alle lezingen werden gehouden in de Bruckmanzaal van het MOW. Jochem Abbes verzorgde op 5 november de eerste lezing met als titel 'Westerwolde, een kerk van ongekloven hout'. In de lezing toonde Abbes aan hoe in de afgelopen duizend jaar geloof en bijgeloof een (grote) rol in de visie op en inrichting van het landschap speelden. In de daaropvolgende week verzorgde Geert Volders een lezing met als titel 'Grenzen: lijnen en kronkels in het Westerwoldse landschap'. Landschapshistoricus Jeroen Wiersma moest vanwege ziekte helaas afzeggen, waardoor de duo-lezing met prof. dr. Henny Groenendijk werd omgevormd tot een solo-lezing. De oud-provinciaal archeoloog betoogde dat de natte beekdalen als bodemarchief minstens zo interessant zijn als de hoge, droge essen.

Op zaterdag 12 oktober was de HVW traditiegetrouw vertegenwoordigd op de infomarkt ter gelegenheid van de Dag van de Groninger Geschiedenis in de Groninger Archieven. Ook nu konden een paar nieuwe leden worden ingeschreven.

K. Kuper-Dijkmeijer
secretaris